Farø
Lilleø
Tærø
Kalvestrømmen
Krægetinget
vadested
Vesternas
JÆTTESTUE
(1922)
DYSSEKAMMER
(Fredet, 1922)
Jættestue
Jættestue
Dyssekammer
Dyssekammer
Hovgårds
Banke
Kirke
Klinten
Vesterskov
Gammelby
Østerskov
Letten
Nyby
Aalborg
Bro
Lindebro
Barholm
Gundernæs
N
W
E
S
1000m
4 km
BOGØ
1922
H.H.

391

Bogø (Lolland)

Lige siden vi i gaar passerede Storstrømmen og gik ind gennem „Sodsegaw“ (Sortsøgab) mellem Bogø og Lolland, har vi haft indtryk af at være paa ferskvandssejlads, saa smalle er farvandene herinde, og saaledes er øernes kyster beskafne. Kun den overvældende trafik af sejlere, smaa og store, lader én uden for tvivl om, at man befinder sig i et sund mellem store farvande og at ikke faa af de skuder, som gaar herigennem, har fremmede, fjerne lande til maal. Her mere end noget andet sted maa man mindes den gamle romers ord om det „net af blaa floder“, som er havet syd for Danmark.

Fra *Bogøs* lille pyntelige havn, der i sin nuværende skikkelse er ganske ny og har en dyb, gravet rende som sejlløb, der fører gennem den kun tre-fire fod dybe grund uden for kysten, foretog vi straks efter ankomsten en orienterende tur paa vore cykler rundt ad øens hovedveje. Hovedindtrykket af dens landskab er storslaaet, her findes alt, hvad der karakteriserer et dansk ølandskab, her findes baade idyllen og de store linjer.[72]

Øen er 2361,3 tdr. land og har 1254 indbyggere fordelt paa 313 beboelser, hvoraf ca. 70 gaarde. Sammen med den mindre *Farø* og de to smaa ubeboede holme *Barholm* og *Kragetinget* danner den eget kirkesogn under Præstø amt. Den har sin største udstrækning i øst–vest fra Gundernæs til Vesternæs, omtrent 7 km, og i nord–syd fra Ellenæs Hage til havnen „Lindebro“ paa sydkysten, ca. 4 km. Fra Falster skilles den ved Sortsøgab, fra Møn ved Letten, fra Sjælland ved Kalvø Strøm.

Landskabeligt er den langt mere i slægt med Sjælland og Vestmøn end med Falster. Fra kysten hæver den sig overalt ind mod midten, hvor de bølgeformede banker ofte naar anselige højder, hvorfra man har herlige udsigter over et virvar af øer, sunde og nære og fjerne kyster. En enkelt banke øst for Gammelby naar 32 meters højde. Paa østsiden ligger den store „Østerskov“, hvori navnlig bøgetræerne naar en usædvanlig størrelse og pragt. Den er øens eneste skov, og paa vestsiden er navnet „Vesterskoven“ nu kun et minde om, at ogsaa her engang har været træbevoksning. Men rundt omkring ved kær og moser, langs diger og veje og i de yppige haver vælder træer op af den grødefulde bund.

Vejene er utallige. Foruden tre-fire hovedveje, som er ganske fortrinlige, findes her et net af smaaveje. Disse sidste mangler næsten altid grøfter paa siderne, hvad der giver dem et højst besynderligt og gammeldags udseende.

Langs hovedvejene gennem de to sammenhængende landsbyer Nyby og

392

Gammelby finder vi adskillige hæslige nybygninger – desværre nutildags en velstående befolknings sædvanlige signalement – men også enkelte endnu velbevarede gamle gårde og huse mellem de mange stærkt forfaldne. Men alt det nye er sirligt og velholdt, her er så velgørende renligt overalt.

Karakteristisk for Bogøs åbne landskab er den mængde små stubmøller, som pryder næsten enhver lille bakke, der løfter sig en smule op over terrænet. Tidligere har så godt som hver eneste bondegård haft *sin* stubmølle, men nu er de fleste forsvundet, og resten anvendes kun til at male grutning til kreaturerne. De er af en ejendommelig og monumental virkning og burde reddes, inden de helt forfalder.

Yndig, frodig, pyntelig er denne ø – et herligt stykke Sydsjælland.

Idyllen findes forenet med noget storladent på dens fornemme kirkegård, hvor man fra den åbne plads med birkene og den fritvoksende, pragtfulde eg ser over mod moderlandet Sjællands kyster til Stensby Skove og Petersværft med deres kraftige bakkesilhouetter, over sundet med dets rækker af sejlere, over bølgende markfelter og vrimmelen af landsbykirkers hvide tårne nær og fjern. Det er et af de mest udpræget ødanske landskaber, jeg kender, med dettes blanding af ynde, storslåethed og en kende sentimentalitet.[73]

Illustrationstekst: Bogø 26/8 - 22 JL. (Johannes Larsen)

393

llustrationstekst: Bogø 27 Septbr. 1922 JL. (Johannes Larsen)

Kirken er anselig og smuk. Dens kor er åbenbart tilbygget i senere tid, dets stil er meget forskellig fra midterskibets og våbenhusets, af hvilke navnlig det sidste er fortrinligt.[73] Indvendig er den stærkt restaureret, og alter og prædikestol er temmelig tarvelige billedskærerarbejder fra omkring det syttende århundredes midte. På den gamle gotiske døbefont findes et fortrinligt malmbækken, vistnok fra sen middelalder. Dens kirkeklokke bærer årstallet 1451 og inskriptionen: *help Got und Maria*.
Fra Gammelby fører to veje over mod den store Østerskov, som dækker et areal af ikke mindre end 227 tdr. land langs kysten ud mod Letten. Ad den søndre af disse veje kommer jeg ind i den imponerende bøgeskov, hvor septembersolens gyldne lys falder over de høje kroner, de slanke, skinnende stammer og skovbundens gule og røde løv. Efteråret er bøgens glanstid og dens *raison d'être* – dette træ, som er kedsommeligt om sommeren med sit sortgrønne løv og værre ved forårstid med de plebejiske gule cadmiumkulører. Nu står stammer og grene synlige med deres køliggrå farver mellem det tynde bladehang. Her er højtideligt og stille. Jeg mindes søjleskoven i Milanos mægtige domkirke, dennes tyste, dybe, askegrå dæmring, hvor langt borte en falmet lysstribe falder kølig gennem det grå slør, men vækker glød og ild, hvor den rammer bundens støv.
Men træder jeg herfra ud i lysningen, da er det, som om et stort orgel pludselig skifter melodi fra dybden op til den lyse diskant. Herude stråler

Illustrationstekst: Bogø 27 Septbr 1922 JL. (Johannes Larsen)

duggen i edderkoppespindene, som dækker de unge eges toppe, her står ask og el endnu med grøntskinnende blade. Solen hilser med lys, og skoven svarer med farver.

Et par skovskader kommer jagende efter hinanden i bløde kast over lysningen fra bred til bred, strålende som store smykker. En lille rødhals lister lydløs ud fra tykningen og sætter sig til at drikke i et hjulspor på vejen. Da den er færdig, flyver den op på en gren og synger lidt: Tak for den gode drik! Over trætoppene driver lette, hvide skyer for østenbrisen, en musvåge skriker langt borte, og en krageflok i nærheden svarer den. En solsort klunker sin vise etsteds, og mellem bogfinkers sang høres en kvækerfinkes lille melodi.

Tværs igennem skoven kører jeg ad brede, jævne stier ud til østkysten med dens pragtfulde skovbryn, ud mod den engagtige, bløde strand, hvor vide, tætte rørskove som en dybgrøn bræm strækker sig langs bredden helt over til nord- og sydkystens midte. Forsigtigt lister jeg mig frem til fods og kommer ud på et sted, hvor seks mægtige birke står i en gruppe. Det er et fuldstændig böcklinsk landskab, og jeg fandt mig en solbelyst, stille plet omgivet af høje ørnebregner, hvor jeg andægtigt kunne ryge min morgenpibe.[75]

Her var intet tegn på liv, da jeg kom, men da jeg er faldet til ro, begynder det snart at pusle om mig. Et par musvitter flyver over, og straks

efter kommer nogle mejser og ser paa mig, men forsvinder igen i tykningen, hvorfra jeg hører deres pippen. Saa begynder nogle græshopper, der er blevet tossede af solskinnet, at file ude paa engen – man sidder og faar sommerfornemmelser og begynder at overveje, om det skulle være for sent at remontere!. Her blir varmt som paa en julidag.

Da jeg saa op, opdagede jeg en hejre, som sejlede i glideflugt paa stive vinger over de høje birke; den dalede i lavere og lavere kredse, til den endelig landede i den højeste top. Her sad den og skraalede med næbbet vendt ud mod sundet. Efter en stunds forløb kom der svar derude fra. Lyden kom nærmere, og lidt efter dukkede en anden hejre op, som jog lavt hen over vandet imod mig. Først lige over lysningen saa den mig; den slog øjeblikkelig af, saa dens styrefjer susede som et stormstød, og den skraalede stærkere og paa en særlig uhyggelig maade, da den fjernede sig. Saa kredsede den nogle gange rundt paa langt hold og endte med at lokke den anden med sig, og de forsvandt langs kysten mod nord.

Af *vildt* ser man saa godt som intet paa denne ø, der ligesom alle andre smaa-landsøer tidligere var saa overmaade vildtrig. Agerhønsene er totalt udryddede, og der skal held til at træffe en enlig hare. I de store rørskove kan man af og til møde en odder, og ræven viser sig her en sjælden gang, indvandret fra Møn ligesom lækatten og husmaaren, af hvilke den sidste holdt sit indtog her i 1911. Her findes en mængde pindsvin og tillige baade muldvarp, mus, brun rotte og vandrotte (mosegris). Om eftersommeren kan det endnu hænde, at man ser sæler i farvandene omkring øen.

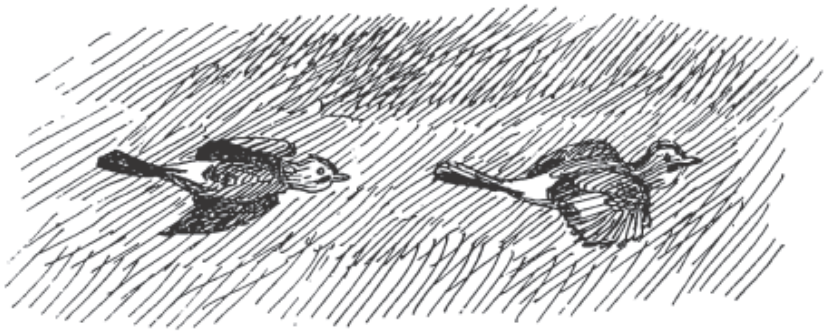

Det er besynderligt, at man paa denne ø, som er saa rig paa næsten alt andet, helt skal gaa og savne synet af det almindelige vildt i landskabet, skønt der maa være fortrinlige livsbetingelser for baade agerhøns og fasaner, der med en ringe bekostning kunne indplantes.
Trap oplyser, at der paa Bogø findes fire jættestuer, ti langdysser og fem

dyssekamre foruden tyve gravhøje. Færdes man nutildags ad øens veje, får man vanskeligt øje på én eneste, og lærer Andersen ved byens kommuneskole, som kender øen fra ende til anden og har samlet materiale til dens historie og topografi, giver mig en oplysning, der desværre viser, at øens beboere i

det sidste par menneskealdre er faret slemt frem mod oldtidsminderne. Af alt det nævnte er der nu kun fire-fem nogenlunde velbevarede tilbage i alt, og han gav mig nøjagtig anvisning på deres plads.

397

"Den første, jeg besøger, er en jættestue, beliggende i skovens nordvestside ved vejen fra Gammelby lige inden for skovbrynet. Selve gravkammeret har fem overliggersten, som endnu er på plads, skønt noget nedsunkne. Derimod er alle dækstenene fjernet fra gangen, som østfra fører ind til kammeret. Det hele ser sørgelig medtaget ud, og oprørende er det at se, at en hæslig danseestrade er opført kun halvtreds alen fra graven, og at der lige ved højens fod ligger en kagebod, hvor man under skovballer og andre festligheder på stedet kan købe iskager og vafler, hvad et skilt oplyser om. Jordsmonnet over hele højen er nedtrampet og uden spor af grønsvær, og alt ser ud, som om gravstedet er midtpunkt for det uvæsen, som her til lands synes at være knyttet til folkefester. I intet andet land har jeg mødt en sådan despekt for folkeminder som i Danmark. I Italien og Frankrig, hvor man så godt som aldrig ser advarsler mod hærværk, eller i Tyskland, hvor der vrimler af sådanne, ser man aldrig noget tilsvarende bølleuvæsen som her.[74]

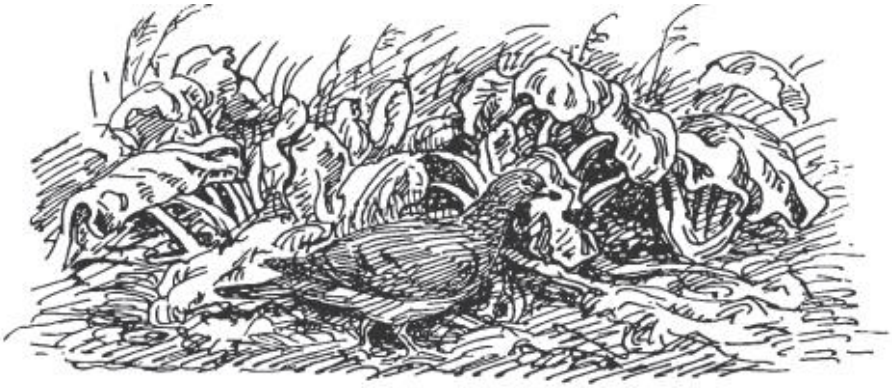

Hvorfor er mon denne plet ikke fredet? Er det fordi man finder, det er for sent? Den er dog endnu en anselig rest af de få oldtidsminder, øen har tilbage.

Lærer Andersen havde fortalt mig, at der i Østerskovens nordre del skulle findes en særlig mærkelig form for voldsted, og jeg tog herfra hen for at opsøge stedet. Jeg fandt det, hvor man fra hovedvejen, som fra Gammelbys nordende går ind i skovens nordre del, drejer fra denne ad første sidevej til venstre. Højst besynderligt var ganske vist det, som jeg fandt, men om noget voldsted synes her ikke at kunne være tale. Er det mon dette, der hos Trap omtales som en „borgplads“? Snarere har det været et forsvarssted, hvor øens beboere eller andre ved en bestemt lejlighed har forskanset sig, og som måske da har været omgivet af et pæleværk på dets lave vold. Det danner en næsten cirkelformet ellipse, omgivet af et lille dige eller en vold med en ganske lav og smal grav udenfor. En gammel sti fører tværs igennem det. Ellipsen er"

398

"ca. 86 x 73 m og ligger i længderetning SV—NØ. Hele pladsen inden for diget er svagt kuplet mod midten, og tæt ved dens nordside findes en cirkelrund fordybning, 5 m i diameter og 1/2 m dyb, omgivet af en 50 cm bred

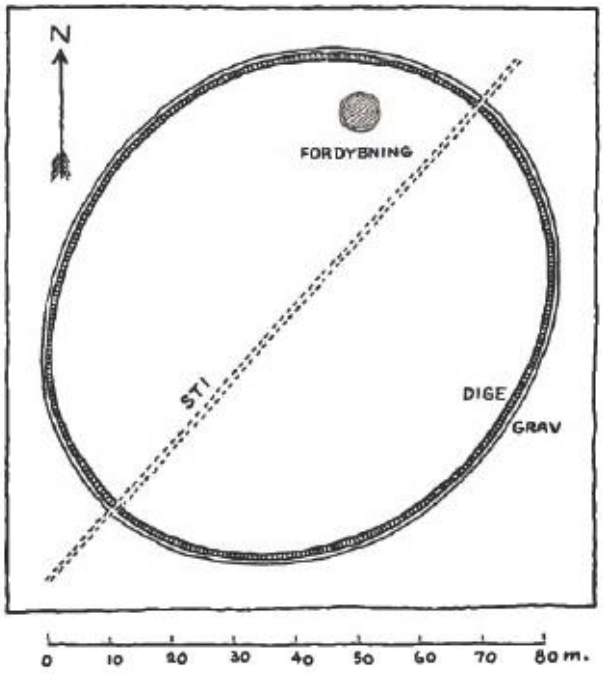

og 20 cm høj vold af jord. Der findes intet synligt spor af sten på stedet, hverken naturlige eller tilhugne, heller ikke andre rester af bygningsmateriale. Pladsen er bevokset med spredt, mindst halvtreds år gammel bøgeskov.

Atter krydser jeg skoven for at komme ud til østerstranden, hvor der skal være et dyssekammer på en mark, som tilhører en mand ved navn Johannes Klog.

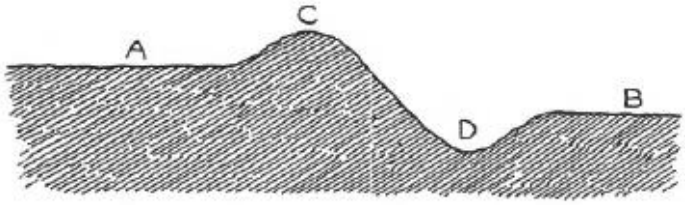

A: Terrænet indenfor diget. B: Terrænet udenfor diget. (ca. ½ m lavere end A). C: Dige. D: Grav.

Da jeg når skovbrynet ved stranden, går jeg langs denne nordpå, kravler over det ene gærde og dige efter det andet og ser foran mig lutter åbent land med flade, side kær og pløjemarker. På en af disse finder jeg dyssekammeret liggende åbent på en mark, som skråner jævnt ned mod stranden. Det"

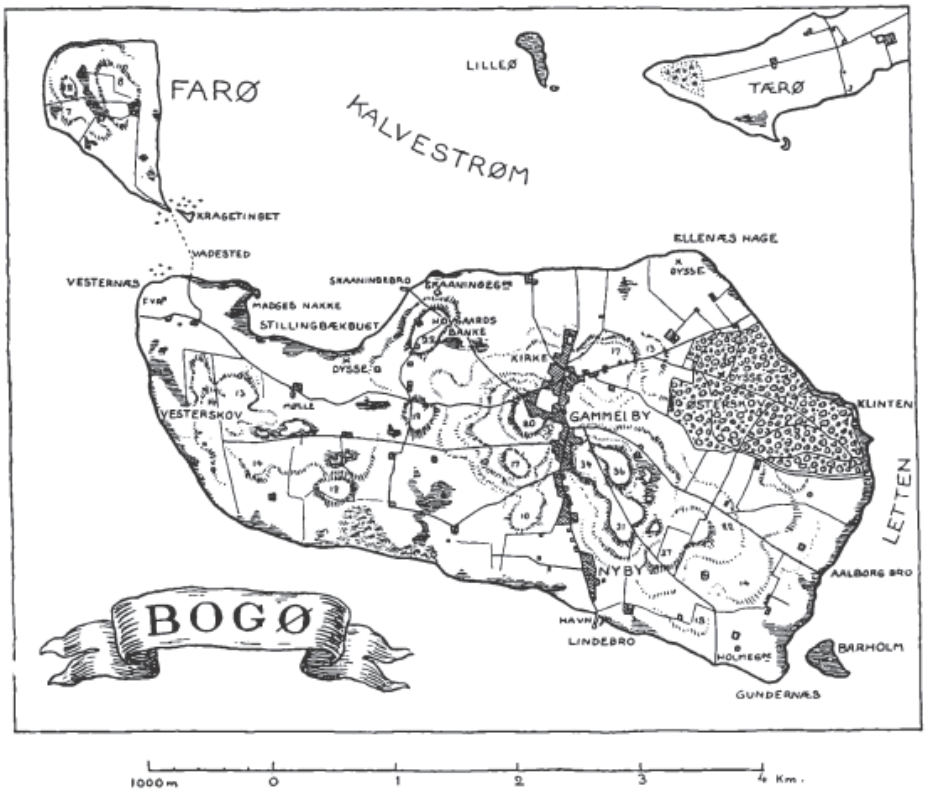

"er endnu overordentlig velbevaret; overliggeren hviler på to lange, hele sten, som danner kammerets langsider. Disse er ca. 2 1/4 m lange, og ved den sydvestlige ende er der lukket med to mindre sten. Kammeret er bygget af særdeles smukt materiale, som er valgt med stor omhu, stenenes indvendige side er fuldstændig plan og glat. Skønt meget lille og ret uanseligt er dette dyssekammer et af de smukkeste, vi har fundet på småøerne.[7]

Det er overordentlig glædeligt at se, at dette sted er fredet af Nationalmuseet. Men kunne man ikke sætte en lidt videre grænse for en sådan fredning? Marken er pløjet til nogle få tommer fra stenenes rand, og spor af hestehovene findes mellem ukrudtet tæt op ad graven.

Med lærer Andersen som vejviser foretog vi en udflugt over øens vestlige del. Turen gik langs „Skåningebugten"s sydside, hvor der på „Hovgårds Banke", også kaldet „Hovgården" eller „Hovmarken", efter sagnet skal have stået et slot. Det siges, at man her endnu for hundrede år siden kunne finde murstensbrokker og spor af en kælder i grunden. Nu er imidlertid ethvert spor af voldsted og bebyggelse forsvundet, og kun sagnet er tilbage, som si-"

400

ger, at her i længst forsvunden tid boede en næssekonge, der blev overfaldet og dræbt af en anden næssekonge, *Hans fra Vålse* (på Falster).

Nu finder man kun på stedet en trekantet lysning i et lavt krat og i nærheden en dyb grav, som beboerne kalder „Vinkælderen".

Gennem vådt og uvejsomt terræn trak vi vore cykler videre langs Skåningebugtens sydside og kom til en lav banke, hvorpå der findes en lille fredet langdysse. Vidunderlig smuk ligger den her på

skræntens yderste rand, omgivet af lave træer og med en herlig udsigt over sundet mod Sjællandskysten. En rød plag med lysegul manke og hvide sokker på bagbenene stod trods alle forbud tøjret inden for stensætningen; den opfyldte i enhver henseende sin mission som hingsten, der „græsser stolt på fædres grave".[78]

Denne dysse ligger på Anders Jensens mark ved Skåningegårde. Den har en længde af ca. 30 m og en bredde af ca. 7 1/2 m og går nøjagtig i retning N—S. To gravkamre ligger side om side på dens midte, det østlige er omtrent 2 m langt, 85 cm bredt og 1 m dybt, medens det vestlige er noget mindre. Dækstenene mangler hos dem begge, medens den yderste stensætning om dyssen er temmelig velbevaret og smuk.

Foruden de her nævnte oldtidsminder, som jeg så, findes der efter lærer Andersens opgivelse på øen nu kun resterne af to langdysser og spor af nogle stærkt ødelagte, således seks i den nordøstlige del af skoven, samt enkelte delvis sløjfede bronzealderhøje. Det er alt.

Øens smukkeste og bedst bevarede langdysse fandtes i sin tid på Hans Peter Sørensens mark i Vesterskov. Den var undersøgt af Nationalmuseet i 1880, men blev ikke fredet. I 1911 blev den totalt lagt øde af ejeren, som slog alle dens sten til skærver. Læreren anede intet om dette, før det hele var besørget.

Den dag må vel komme, da bønderne selv vil beklage, at de har berøvet deres egne marker en af deres skønhedsværdier i stedet for at hente stenene ved stranden, hvor der er nok af dem.

Og så er det for sent. — „Sådan går éns strikker," sa'e konen, hendes mand hængte sig i tøjsnoren!

Vi besøger en gammel bondegård på øens vestside nær vejen fra Gammelby til Vesternæs. Den er typisk for de gamle bogøgårde, som nu næsten alle er forsvundne. Det er den mindste firlængede bondegård, jeg i mit liv har set, og vistnok den hyggeligste. Gårdspladsen er knap ti meter på hver led, den åbenstående dør på fotografiet sidder nøjagtigt i vesterlængens midte. Men hvor lunt der er herinde på en blæsende efterårsmorgen! Ikke det mindste vindpust trænger herned. Duerne sidder på taget og soler sig, og hernede på

gårdspladsen kan vi stå og lade os ordentlig gennembage som på en sommerdag. Det var gode vinterboliger, disse smågårde! [77]

Stalden, som er meget mærkelig og gammeldags, ligger inden for døren til venstre på billedet umiddelbart op ad stuelængens køkken.[76] Det gamle køkken er fortrinligt og velbevaret, mens de øvrige værelser nu er noget moderniserede og fyldt med nye møbler.

En helt anden type på et bondehjem fandt vi i en pragtfuld, stor gård i nærheden. Dens nordøstre hjørne med den tilbyggede hestegang og med møllen, der er vandret op på taget og erstatter den gamle stubmølle, er af stor skønhed. Her er orden og velstand. Der strømmer ro og tryghed ud fra dette sted. Den store have og de brede vænger, hvor rige, gamle frugttræer gror, denne overdådighed af *plads* til alle sider, medvirker til at give det hele et præg af fornemhed.[79]

En bonde i en sådan gård må i gode tider være en lille høvding på sin egn. Ingen mand i landet kunne være mere misundelsesværdig end han.

Græsset i vænget, som endnu trods sol og vind perler af morgenduggen, ligger overalt under de fritstående frugttræer dækket med røde og gule frugter. Vi er for længst hørt op med at spørge om forlov, når vi vil ha' frugt, vi er blevet kede af, at man smiler ad os! Og den halve time, vi var

402

her, blev ikke spildt. Nogle små, stærkt røde pærer, som vi fandt herinde, ville have fået Jacob til at lade sin handel med Esau gå tilbage! Hvor de lyste i det duggede græs, og hvor de dryppede af saft! De ledte tanken hen på den første frugt, for hvis nydelse Herren gjorde arbejdet til en *straf* for Adams efterkommere – hvad disse for øvrigt ikke alle synes at have bemærket.
Landskabet nord og vest for disse steder falder langsomt ud mod kysten. Ved „Skåningebro“ på nordsiden har man et næsten limfjordsagtigt billede, men naturligvis i lommeformat. Den store landingsbro på stedet bruges nu næsten udelukkende til udskibning af sukkerroer, som er et vigtigt produkt på øen. Personbefordring og anden trafik foregår nu fra havnen ved Nyby på sydsiden.
En mærkelig kyst finder vi ved overfartsstedet til Farø, der adskilles fra Bogø ved den lavvandede, kun 700 m brede „Melvig Strøm“, hvorover forbindelsen sker med vogne. Mælkevognen kører således hver dag frem og tilbage mellem øerne. I nærheden ligger en af de mange små stubmøller, som er så ejendommelige for øen, men desværre mere og mere går af brug og forfalder.
Øens store landsby er delt i to dele, af hvilke den mindre, nyere *Nyby* ligger nær havnen, medens den større og ældre *Gammelby* eller Bogø by

går som en fortsættelse af den første langs vejen tværs over øens midte på en strækning af henimod et par kilometer. Det er en imponerende landsby, og hvor den endnu har sine gamle bygninger velbevarede, er den overmåde smuk.[75] [76]
Af stor skønhed er de gamle stendiger, som ud mod vejene indrammer haverne om de gamle huse, af hvilke enkelte endnu har samme skikkelse som før udskiftningen, medens andre, desværre de fleste, til dels ligger i ruiner, således dog især i Nyby, der oprindelig er bygget som et slags Nyboder for øens sømandsbefolkning.
Dersom hovedvejen gennem Gammelby ikke domineredes af de to store og hæslige bygninger, kostskolen og navigationsskolen, ville størstedelen af den være harmonisk og smuk. Nu er det vejen fra kirken østpå mod skoven, som bærer prisen, hvad der i nogen grad skyldes det bølgende terræn med dets smukke fald og vejens stærke slyngninger.

BOGØ KOSTSKOLE, 1922

En arkitektonisk Misforstaaelse – uden Harmoni med Landsbyens Aand. En hvidpupudset Gavl rejser sig som et skurrende Element, og hele Anlægget dominrdes af en hæslig Mangel paa Skønhed.

Danskernes Historie Online

Byens vestlige del om det store gadekær „Tranmosen“ – vel sagtens oprindelig Tranemosen – ville man måske kunne kalde dens proletarkvarter, dersom der overhovedet fandtes et proletariat mellem befolkningen på en sådan ø. I al fald er det den mindre velstillede del af beboerne, som her har

404

til huse, hvad der giver sig sit sædvanlige udslag i ganske forbavsende mængder af børn. Det var ikke vanskeligt at få en halv snes stykker af disse til at sidde på rad, da jeg fotograferede „Tranmosen“, en flok velsignede, sunde unger, alle sammen så lyshårede som lige så mange tene med en hørtot på.

Dette gadekær er vel nok den store landsbys morsomste sted. Med sine gamle fattige, men skønne huse, med den vide vandflade, hvorover blankløvede pile hælder deres kroner, der er så lyslokkede i solglansen som børnene, der leger under dem, er det et eventyr af så stor skønhed, at hvis det ikke frembringer en digter engang af alt det råmateriale, som bestandig leger så faretruende nær dets bred, en digter der på ny vil skænke os *idyllen*, som for vore synders skyld forsvandt af vor litteratur for halvfjersindstyve år siden – ja, hvad ligger det så og er gadekær for? Hvad kan det hele så nytte? [78]

Det hænder, at man på øens gårde endnu finder de samme gamle slægter, som har været bosat på stedet fra før udskiftningens tid. Men kun et par af disse gårde findes endnu i uforandret skikkelse. I øvrigt gælder det om øens gamle bygninger, at de som oftest er i så høj grad forfaldne, at gavlene bogstavelig talt er ved at ramle ud af længerne.[80] Interessen for det gamle forsvinder samtidig med at smagen går til grunde, og ligesom livet på byens veje mest præges af kostskolens og navigationsskolens elever, således har den nye tid præget øens fysiognomi med den moderne bank,

dens elektricitetsværk og dens dampskibsselskab – samt dens sommerturister. Som de eneste minder om den gode, gamle tid står foruden stubmøllerne kun de for størstedelen faldefærdige bygninger og de pragtfulde, monumentale stendiger om de gamle haver.[80]

Øens befolkning kalder sig bogøere – på landsens mål hedder det *én bowøer, to bowøere*. Deres fysiognomier forekommer mig forskellige fra befolkningens på de vestligere øer; her er flere mørkhårede folk, efter sigende findes der kun én rødhåret familie på øen, og de er mere intellektuelle af ydre. Ved første møde synes de lidet indladende, men kommer man dem på noget nærmere hold, f. eks. ved introduktion gennem en kendt mand på stedet, viser de sig imødekommende og elskværdige, om end de bestandig virker selvbevidste og stolte. De mange turistbesøg har dog nok allerede været medvirkende til at udslette deres ejendommeligheder, og så særprægede som f. eks. beboerne på de sydfynske øer er de langtfra. Til gengæld er der intet præg af hjemmefødning hos dem, dertil har de i for mange slægtled været søfarende folk. Især kvinderne har jeg fundet fulde af selvfølelse, ugenerte og sikre af væsen, af ydre minder de om det solide og tunge, men velplejede land, hvor de har hjemme. Folk, som har boet længe på øen og kender dens beboere nøje, har mange lovord om dem.

405

DEN GAMLE BOGØSKIPPER

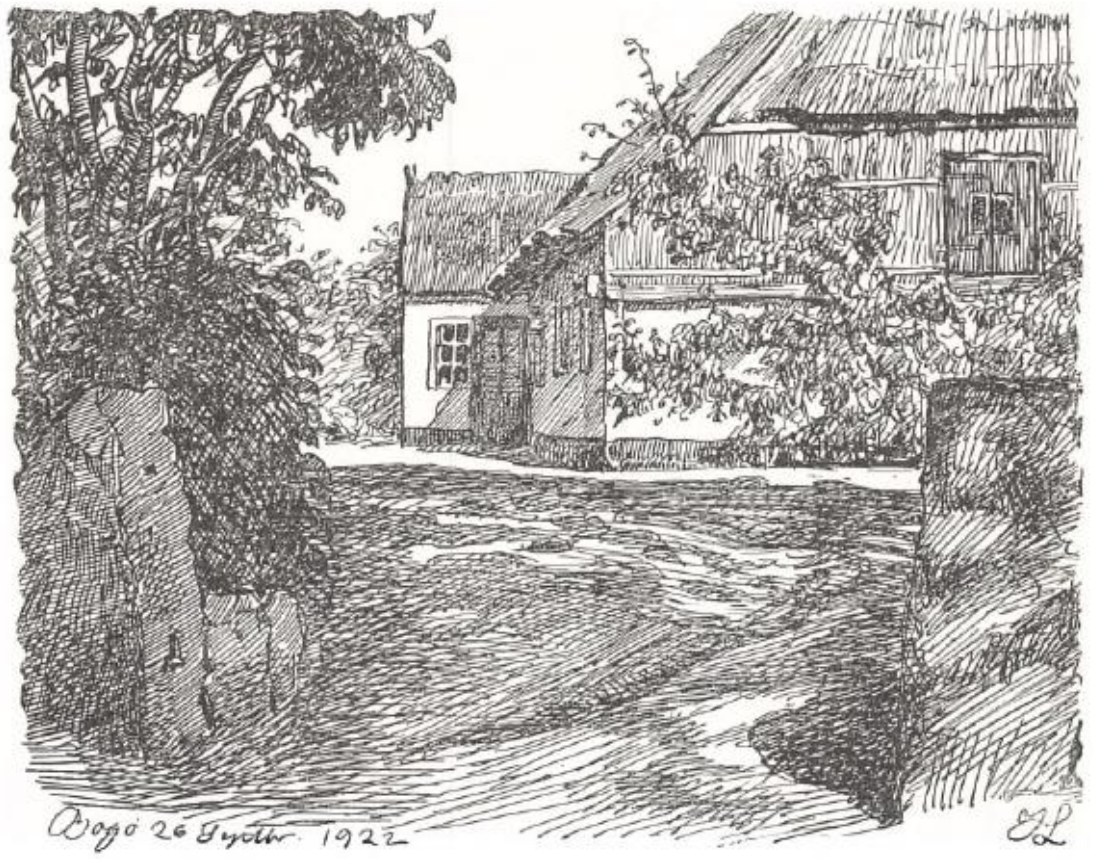

På sine 2361,3 tdr. land har øen nu 1254 indbyggere fordelt på 313 beboelser, hvoraf omtrent 70 er bøndergårde. Her findes endnu på det nærmeste lige så mange sømands- som bønderfamilier, hvad der nutildags er et stort særsyn på vore øer.

Jeg besøger en af dens gamle kendte sømænd, fhv. skibsfører Ejlersen i Gammelby. Til trods for, at han aldeles ikke har en sømands ydre, er han en vaskeægte ulk, hjemmevant i alle farvande mellem Polarhavet og Middelhavet. Han har været enkemand og eneboer i tyve år, men fingernem som alle søfolk klarer han hele klunset selv. I tredive år fór han på Island og siden en årrække på Ishavet til Archangelsk, hvor han engang under en orkan forliste på kysten sammen med omtrent fyrretyve skibe af alle mulige nationer. Som skibsfører kulminerede hans månedsgage med 75 kr., men denne svimlende sum oppebar han selvfølgelig kun, når han var i søen. I de fem vintermåneder, hvor han lagde op, fik han naturligvis intet! Efter forliset ved Archangelsk erstattede rederen ham ikke engang hans gangklæder, fortæller han. Nu lever han af sin alderdomsunderstøttelse – der kunne jo ikke lægges *meget* hen. Sådan ender Bogøs stolte sømand, et traurigt resultat efter femogfyrretyve års slid på søen. Han er nu toogfirs, men ser om-

trent tyve år yngre ud, og hans humør tyder ikke på, at han har ladet sig gå på af skæbnen.

Og mon han trods alt ikke har været en mand, der i sine velmagtsdage har kunnet få, hvad han havde brug for? I de gode gamle dage kunne skipperen ganske godt „dandere den“ på forskellig vis. Man

fik jo således af rederne bestemte penge til mandskabets forplejning, men der stod ikke noget skrevet op om, hvordan denne skulle se ud! Jeg mindes et avertissement, jeg for mange år siden læste i et dagblad, sålydende:

Et parti let fordærvede klipfisk, egnende sig til skibsbrug, er billigt til salg. — N. N.

Hvad der er sparet er fortjent, også på en skude. Skipperen har selv været matros, og man skal vel tage chancen, når man endelig er kommet om på den rigtige side af merlespiret!

Den gamle fortæller den ene hårrejsende sømandshistorie efter den anden, mens jeg tegner ham. Med sit lune smil minder han mig om gamle Schandorph, når han grinede over sin spanskvin. Han afslår hårdnakket af tage betaling for at have siddet model — man er vel herskab og en mand i et skiw!

Dagen efter tegnede jeg en anden gammel, forhenværende skibsfører, Esben Keis. Nu er han gået i land og er blevet gårdmand, men mest går han og sysler i sit snedkerværksted, hvor han modtog mig, da jeg kom. Et væsen, der i mindre grad ligner en sømand, har jeg ingen sinde set. Der er åbenbart forskel på ydret hos bogøskippere og marstallere, tænkte jeg! Han var den udprægede landsby-håndværkertype, lidt sippet om munden og med et bestandig tænksomt sideblik ud gennem værkstedsvinduet, når han grundede over besvarelsen af et spørgsmål.

Da jeg kom ind i stuerne og anmodede om at få lov til at tegne både ham og hans kone, trak hun sig straks tilbage, hun ville for ingen pris udsætte sig for noget sådant. Men gudbevares — *han* måtte naturligvis selv tage bestemmelse for sit vedkommende! Med denne opmuntring forlod hun stuen.

Manden lod mig tage fat med det samme, som han gik og stod, uden fagter. Han var for øvrigt en elskværdig og fin gamling, der udtrykte sig med stor forsigtighed om alt, hvad talen faldt på. Da tegningen var færdig, kom hans kone ind for at se den, tilsyneladende en lille smule skadefro. Hun var imidlertid blevet friseret og var kommet i stadstøjet. Og da jeg rejste mig for at tage afsked, standsede hun mig og sagde, at nu havde hun betænkt sig — og hvorfor skulle *hun* ikke li'eså godt tegnes som han? Der var vel ingen grund til at springe over hende!

Jeg slog straks til, for hun var en prægtig type med et fuldendt raceansigt, højst ejendommeligt for en bondekvinde, og mellem Bogøs hollandsk-byg-

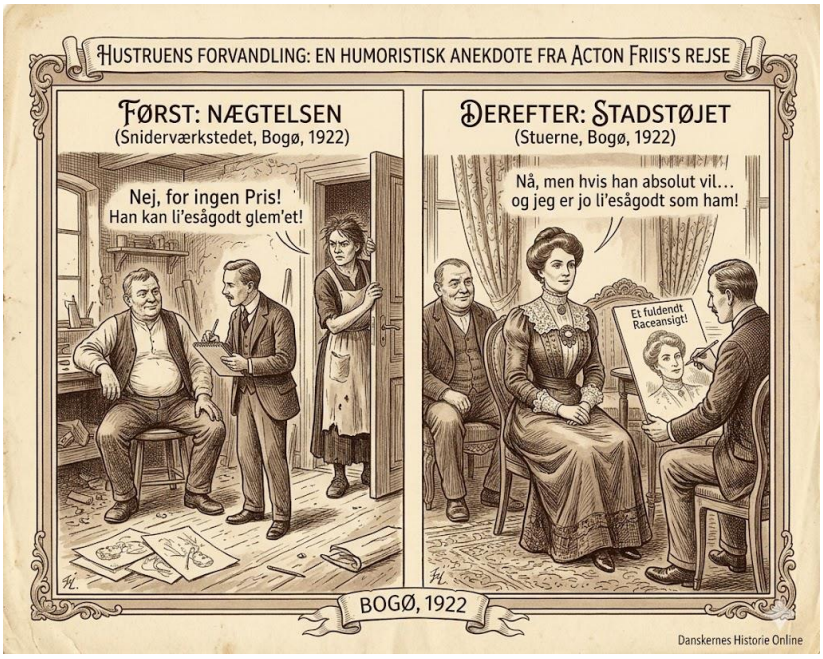

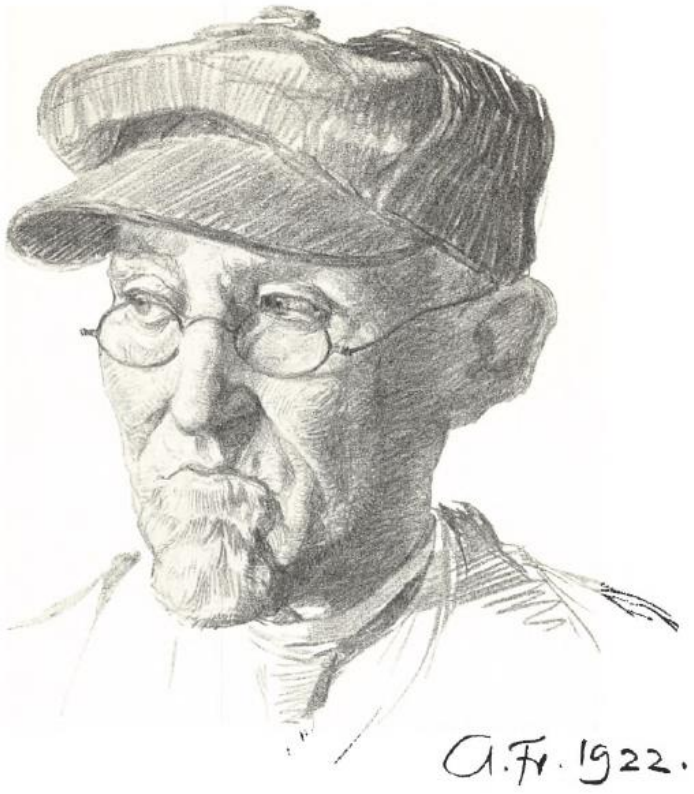

ESBEN KEIS FRA BOGØ

gede døtre et rent unikum. Det viste sig da også, at hun var af gammel farøslægt og født på denne ø. Vi skiltes som fine venner, for da hun så sit portræt, sa'e hun:

„Det *var* dog forbavsende — med en hielt almindelig blyant! Det er da verkeli' det, de' kalder for *konst*!“

Jeg svarede med en kompliment på seks hestes kraft. Og da jeg gik, var vi lige begejstrede for hinanden.

Lærer Andersen fortæller, at øens bønder endnu af og til holder nogle gilder, som der står stort gny af. Særlig ved bryllupper kan det gå temmelig strengt til, og der er ved sådanne fester ofte samlet 2—300 mennesker. Men også formen for gæstfrihed er nu stærkt reguleret af den moderne tids strømninger — gilderne finder sted i forsamlingshuset! Også begravelsesgilderne kan være ganske storstilede — de foregår dog ikke i forsamlingshuset — og den afdøde har altid, hvis det er en

agtværdig og anset mand med respekt for sig selv, i god tid sørget for at bestemme, hvordan han skal fejres og hvad der skal nydes ved begravelsen, lige til drikkevarernes mængde.
Fra Bogøs høje skuer man til alle sider ud over sagnrige sunde. Havet, som mere er danskens vej til ros end til magt, glimter overalt frem med bælter og fjorde. Først og fremmest Grønsund, den åbne port ud mod Østersøen, Valdemarsflådernes slagne vej ud mod arvefjenderne i syd.
Tidligt og sent berettes om blodige optrin i dette sund. Her kæmpede Regnar Lodbrog mod den svenske kong Esben og sin slegfredsøn Ubbe og slog dem. Her hændte den mindre glorværdige affære, at mandskabet fra ét vendisk skib stjal og bortførte Svend Tveskæg lige for næsen af hele den danske orlogsflåde og slæbte ham til Julin, hvorfra han først blev løskøbt, da de danske kvinder ofrede deres smykker. Hist nede i sundets sydlige udløb var det, at den store venderflåde søgte ind efter de mislykkede planer om Møns erobring og Absalon ved daggry overrumplede fjenden, der tog flugten mod syd, da der pludselig opstod en orkan, i hvilken hele venderflåden gik under, så vragstumperne længe efter drev i land på de danske kyster. Her fra en af småbugterne, måske fra Fanefjord eller fra Letten, var det, at Absalon måtte ise sine skibe ud, da en pludselig frost ved vintertid overraskede ham og isen indespærrede hele hans flåde, således som Saxo beretter.
Allerede i Valdemar Sejrs Jordebog benævnes øen som nu, kun med stavemåden *Bokø*, og her nævnes hjort og „hus“ på den. Det er utvivlsomt dens gamle bøgeskove, som har givet den navn, og om oprindelsen til disse skove

fortæller sagnet, at enken efter den føromtalte næssekonge på øen, som blev fældet af den falsterske kong Hans fra Vålse, bad sejrherren om våbenhvile og fred, indtil den sæd, hun ville så, var blevet moden. Da han tilstod hende dette, besåede hun hele øen med bog.
Allerede i første halvdel af det fjortende århundrede møder man øens navn i historien. De holstenske grever, som havde sat hertug Valdemar på tronen, mødtes her med grev Henrik af Mecklenborg og grev Gert, efter at Kristoffer II var flygtet. Muligvis har selve kong Valdemar deltaget i denne sammenkomst, hvor grev Henrik sluttede en traktat med grev Gert og af denne modtog 3000 mark for at gå imod Kristoffer. Det må have været noget problematisk med den hjælp, man kunne vente af denne herre, som året i forvejen havde fået 17.000 mark for at støtte Kristoffer!
Under svenskekrigen mod Carl X Gustav reddede bogøboerne deres ø fra plyndring ved et lille trick, som længe gav dem et dårligt ry. Efter at en afdeling af fjenden var blevet slået tilbage af mønboerne, vendte den sig mod Bogø, hvor den uhindret af befolkningen gik i land. Bogøbønderne lovede nu efter sigende at skaffe fjenden Møn i hænde, hvis de selv til gengæld måtte undgå plyndring. Forræderiet skal være blevet udført i forening med selve Korfitz Ulfeldt, idet alt det våbenføre mandskab fra Fanefjord og Damsholte på Møn blev tilsagt til hoveriarbejde på Ulfeldts gård i Elmelunde på en forud aftalt dag. Svenskerne, som lå parat på Bogø, fik af indbyggerne her underretning om, at banen var fri, og indmarcherede i to afdelinger fra Østerskov over fladvandet „Letten“ med bogøbønder som vejvisere, det ene parti til Grønsund færgegård, det andet til Lilledamme Mader. Efter ringe modstand af de få tilbageblevne bønder faldt Møn fuldstændig i svenskernes vold og blev skueplads for en raffineret og særdeles omhyggelig plyndring.

Men bogøbønderne slap fri! Dette skal have givet anledning til et århundredvarigt had fra mønboernes side. Endnu indtil begyndelsen af forrige århundrede havde disse en påfaldende modbydelighed for indbyggerne herovre.

Det skal siges med det samme, at forholdet mellem de to naboer nu er fortrinligt, så godt, at man forhandler om at ændre geografien ved at udtørre Letten, så de to øer kan blive landfaste med hinanden for fælles bekvemmeligheds og fordels skyld – et projekt, som for øvrigt længe har været på tale.

I den fredstid, som fulgte efter svenskekrigen, ramte himlens hævn bogøbønderne, idet øen fra 1689 blev lagt under Møns amt for at hjælpe bønderne derovre med at fodre den dér stationerede livgarde under oberst von Plessens kommando. Denne helt, der mellem beboerne gik under navnet „den onde", udsugede og torturerede bønderne på øerne, så man næsten glemte svenskernes bedrifter – indtil klagerne over ham blev så hjerteskærende, at garden blev beordret væk herfra i 1697.

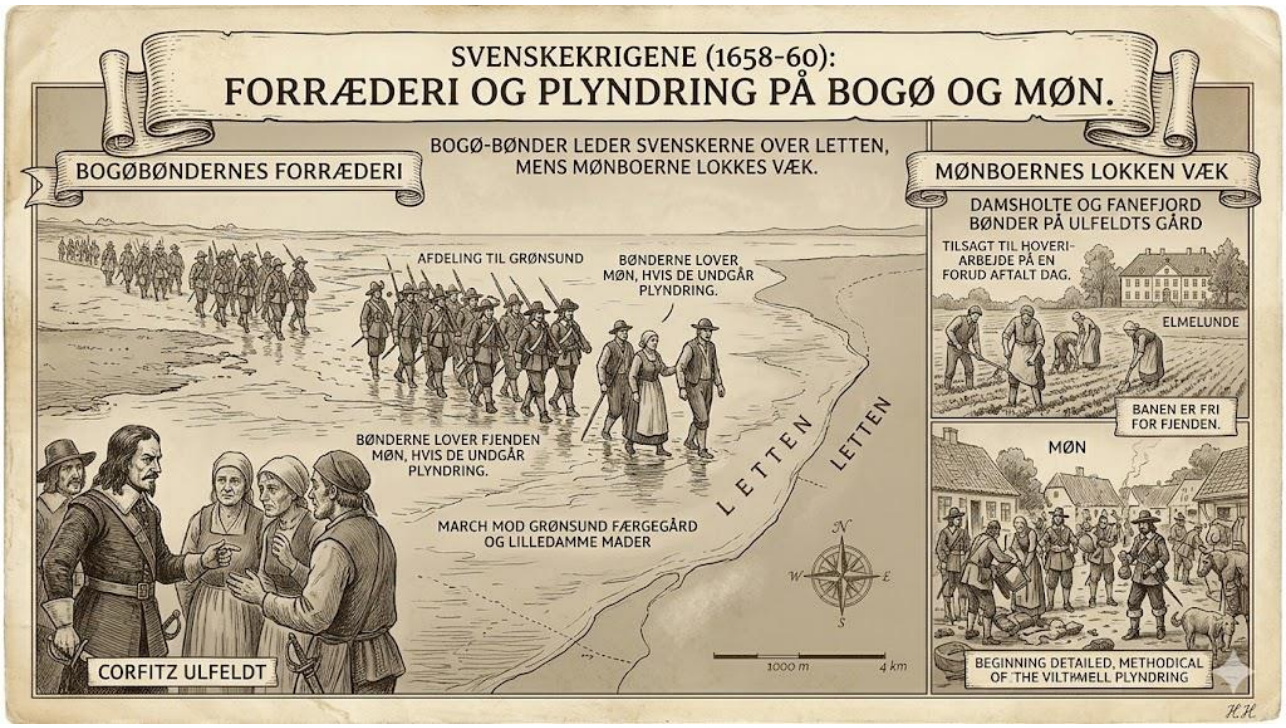

FRU OLINE KEIS FRA BOGØ

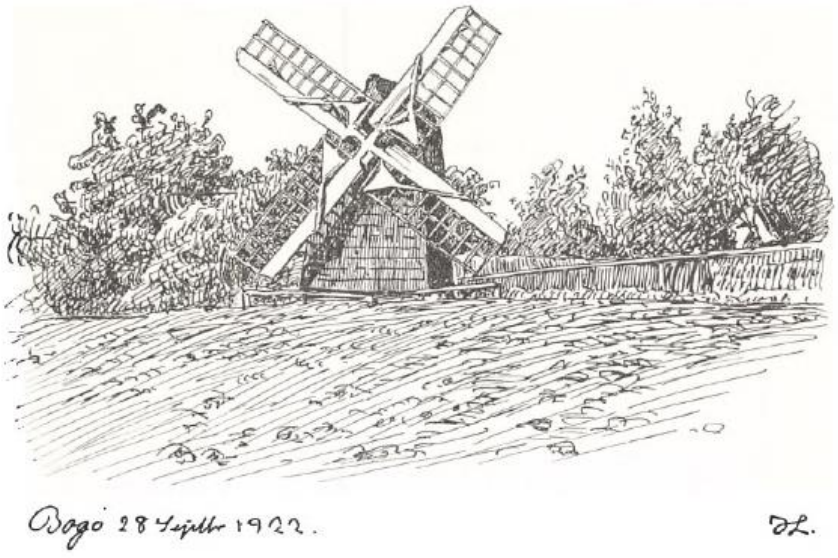

Herefter blev Bogø sammen med Møn indrettet til „bådsmandskvarter“. I 1696 tilbød regeringen inden- og *udenlandske* matroser, som ville nedsætte sig på de to øer, en årlig løn og fribolig samt græsning til en ko. På Møn blev garderkasernerne omdannet til bådsmandshuse, men på Bogø opførtes i 1697 huse nær stranden, og på denne måde fik *Nyby* sin oprindelse. Det påbødes ved lov indenlandske skippere at hente en fjerde- eller femtedel af deres mandskab blandt disse „bådsmænd“. Det har sikkert været en broget tilvækst til øernes befolkning, og den har nok præget både livet og afkommet. Men i al fald var det en bekvem afveksling fra de plessenske garderkarle.
Senere blev beboerne, når der var flere sønner i en familie, forpligtede til at lade den ene af disse dygtiggøre i sømandsskab, og til gengæld for dette *fritoges indbyggerne for vornedskabet*. På den måde opklækkedes her en lokal, fremragende sømandsstand. Og lige op til vore dage er det på Bogø vedblevet at være tradition, at bøndersønnerne kom til søs i drengeårene. De fleste nulevende gamle gårdmænd har begyndt deres liv på søen, og Bogø har den dag i dag frem for nogen anden dansk ø præg af en gammel sømandskoloni.
Den af Christen Berg oprettede navigationsskole er stærkt medvirkende til, at dette præg bevares, og herfra udsendes årligt et elitehold af fortrinlige unge søfolk.

416
Frederik IV’s gamle rytterskole ligger endnu på øen i hele sin umådelige længde. Den smukke bygning, der bærer en tavle med den sædvanlige inskription over hoveddøren, er nu indrettet til kommuneskole, hvor der i dens eneste længe findes seks klasser og lejligheder til tre lærere! Øen var ryttergods til langt ind i det attende århundrede, indtil regeringen for at skaffe midler i den magre statskasse begyndte at stille disse godser til salg. I 1769, den 19. september, blev Møn og en del omliggende øer stillet til auktion. I modsætning til mange andre steder i landet, hvor en enkelt rigmand købte disse godser og blev bønderne en strengere herre, end kronen havde været, købte bogøbønderne selv deres ø. Købesummen var 18.456 rdl., og for at betale denne fældede de året efter hele den ene af øens store skove, „Vesterskoven“, som var 148 tdr. land og indbragte dem omtrent hele købesummen.
Udskiftningen af øens jord tilendebragtes dog først i 1807. Før dette tidspunkt lå alle bøndergårdene samlede i Gammelby, og jorden dyrkedes som andre steder under lignende forhold i fællesskab. Nu blev af 30 gårde de 20 udflyttede. Foruden disse havde øen 80 huse, hvoraf de fleste lå i Nyby og 36 havde jord.
Christen Berg, der kom til øen som kommuneskolelærer i 1861 og virkede her til 1871, stiftede Bogø Sømandsforening og oprettede i 1863 navigationsskolen, som dog i de første år blot var en sømandsskole med ham selv og endnu en mand som lærere. Den blev i 1866 virkelig navigationsskole, og i 1884 er den nuværende skolebygning opført. Fra 1874, da Bergs virksomhed som politiker førte ham til København, blev Bogø dog bestandig ved at være det sted, hvortil han vendte tilbage i sine ferier for at søge hvile. I november 1891 var han her sidste gang til en festlighed. Få uger senere døde han i København.
Det skal have været et festligt skuespil, når „Kongen på Bogø“ i sine sidste år kom hertil og gik i land på sin ø. Det var dengang ikke videre bekvemt at lande på øen, idet den nuværende dybe sejlrende ind til havnen på sydkysten ikke fandtes, så lidt som den nuværende havn. Man måtte ros i land fra

skuden, og ofte tvang lavvande båden til at standse langt fra bredden og passagererne til at vade i land.
Det kunne Christen Berg dog ikke indlade sig på. Han, der i sine senere år var en stor og tung mand, blev ved sådanne lejligheder altid *båret* i land, og der stillede fem mand til dette ærefulde arbejde. To havde fat under hans arme, to andre tog hver et ben — og den femte gik bagest i optoget og bar Bergs uadskillelige høje hat, som han altid før starten højtideligt tog af hovedet og overrakte ham.
Der er ingen tvivl om, at det hele virkelig har været et kongeligt syn!

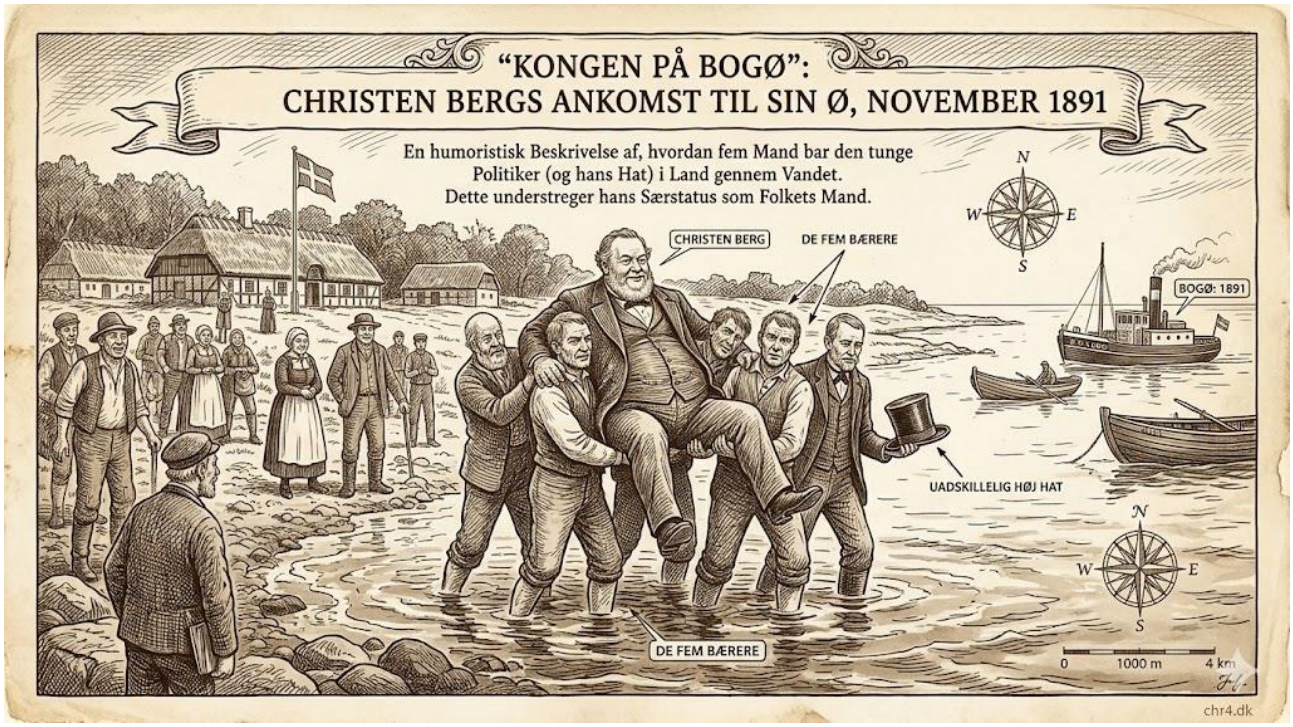

417
Øens lille havn, „Lindebro", som er bygget i 1921, er den renligste, hyggeligste og stilfærdigste plet på jorden. End ikke herinde står noget gny af øens dampskibsselskab, skønt dette daglig besørger forbindelsen med Stubbekøbing ved hjælp af en lille damper. Når denne skal afgå, tillader den sig ganske vist først at ringe med en lille madklokke, men denne er således anbragt, at den næppe høres uden for selve damperen, og kan derfor ikke forurolige noget menneske. Ankomsten foregår helt uden spor af signaler, ganske lydløst. Da både afgangs- og ankomsttider er meget problematiske, må man ligge på lur efter båden, hvis man vil med eller have sin post ved havnen. De eneste mennesker, som ses ved havnen uden for de nævnte tider, er pakhusforvalteren og en gammel, forhenværende kaptajn i et dansk-russisk dampskibsselskab. De mødes her tre-fire gange daglig, kaptajnen bestandig iført sejlsportsdragt. Ved damperens ankomst, hvor de altid stiller i god tid, står de på molen og diskuterer, om den vil klare pynten.
Da vi vidste, at damperens mandskab altid tilbringer natten i deres hjem på øen, blev vi en nat noget underlig til mode ved lige til klokken et at se damperen fuldt oplyst bag koøjerne i kahytten. Dagen efter fortalte øboerne os, at det er de unge mandfolk fra byen som sammen med pigerne går om bord om natten for at nyde de bekvemmeligheder, som lokaliteterne byder på. Og det er der jo ikke andet

end godt at sige til, for nætterne er kolde nu, og folk skal forlove sig alligevel – verden må gå rundt på trods af termometret. Det er da hævdvunden skik, at ungdommen således i al stilhed holder salon om bord. Og når man ser lys dernede, plejer man at sige, at det jo bare er navigationsskolens elever, som er ude og tage stjerneobservationer!

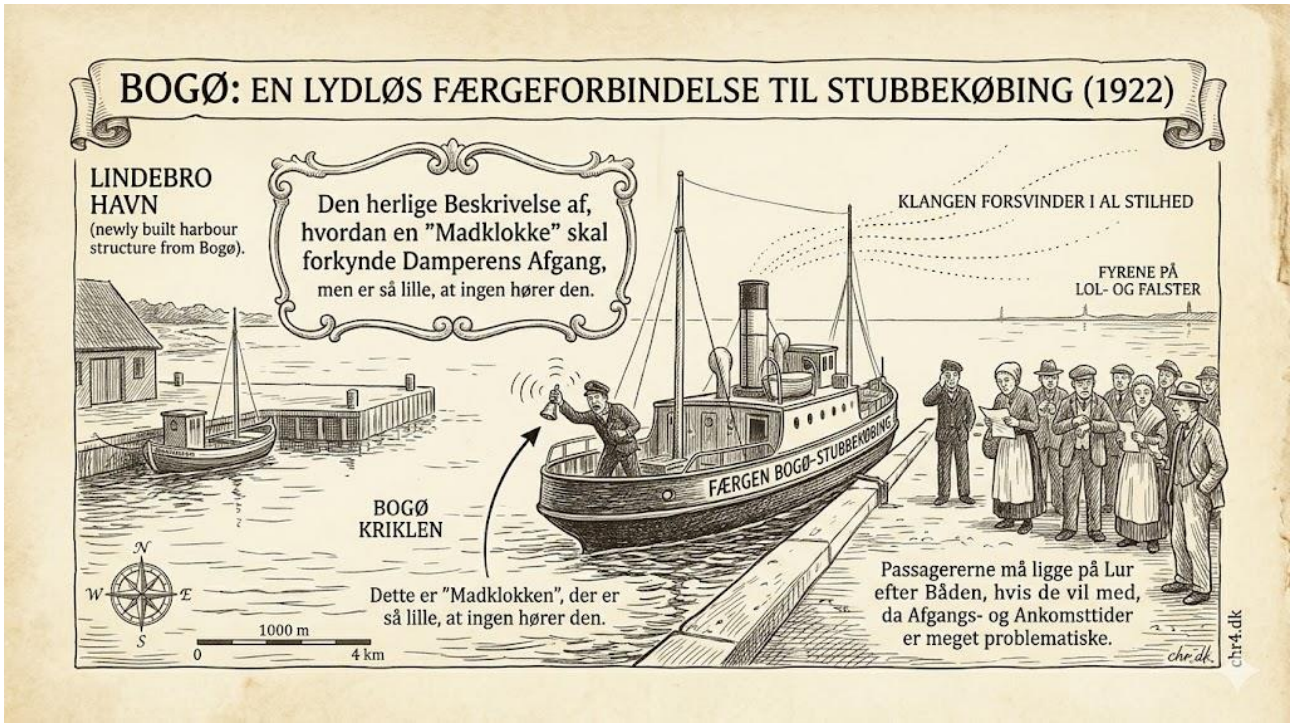

Det er faldet ind med nattefrost nu. Vi mærker det nede under det åbne skylight og må kravle helt under dynerne for at holde varmen. Men stikker vi hovedet op gennem lugen og ser os om, er der hver nat det samme havbleg rundt om, og luften er altid ganske stille. Septembernattens nye måne har listet sig op over horisonten og spejler sit fine horn i vandet. Fyrene på Lolland og Falster og smålysene i Stubbekøbing glimter som fiksstjerner. Og små, roligt brændende flammer glider som sankthansorme langsomt frem og tilbage inde under Falsters kyst og laver lange ildbroer over vandet. Det er ålefiskernes blus.

Og så disse morgener med solopgange som en fanfare af lys og farver, hvor dugfald og rim glimrer i solen, mens skyggerne er kolde som himlen i zenit. Den tynde frosttåge hviler lav og let over havet, og Falsters skove og småbakker rejser sig over den som solbelyste øer. Rørskovene uden for havnen er på blot to nætter af frosten blevet forvandlet fra dybgrønne til okkergule.

så rørskovenes farver op imod en tung, dødgrå himmel, og det blæste koldt ud under skyerne.

Sædgæssene er begyndt at trække. Og ude over havet, som går med blyfarvede søer, ser vi gennem tykningen af og til knortegæssenes lange kurver, der hæver og sænker sig og langsomt skifter form under flugten.

Om nætterne er det mørkt nu, og når den nytændte måne endelig glimter gennem skytæppet, er den mat som en hornlygte og har en bleg ring omkring sig.

Ouverturen er forbi. Nu er det efterår.

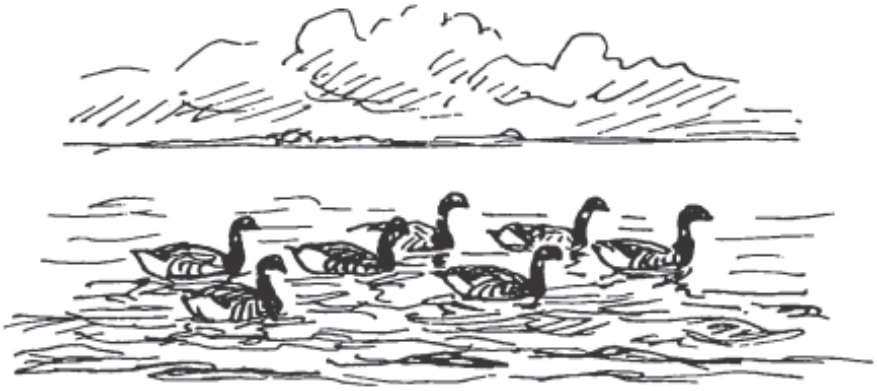

BOGØ. „Rylen" (med vimplen) og dens jolle i havnen. (391)

BOGØ. Udsigt mod nord fra kirkegården; i baggrunden Sjælland. (392)

BOGØ. Kirkens våbenhus og skib. (393)

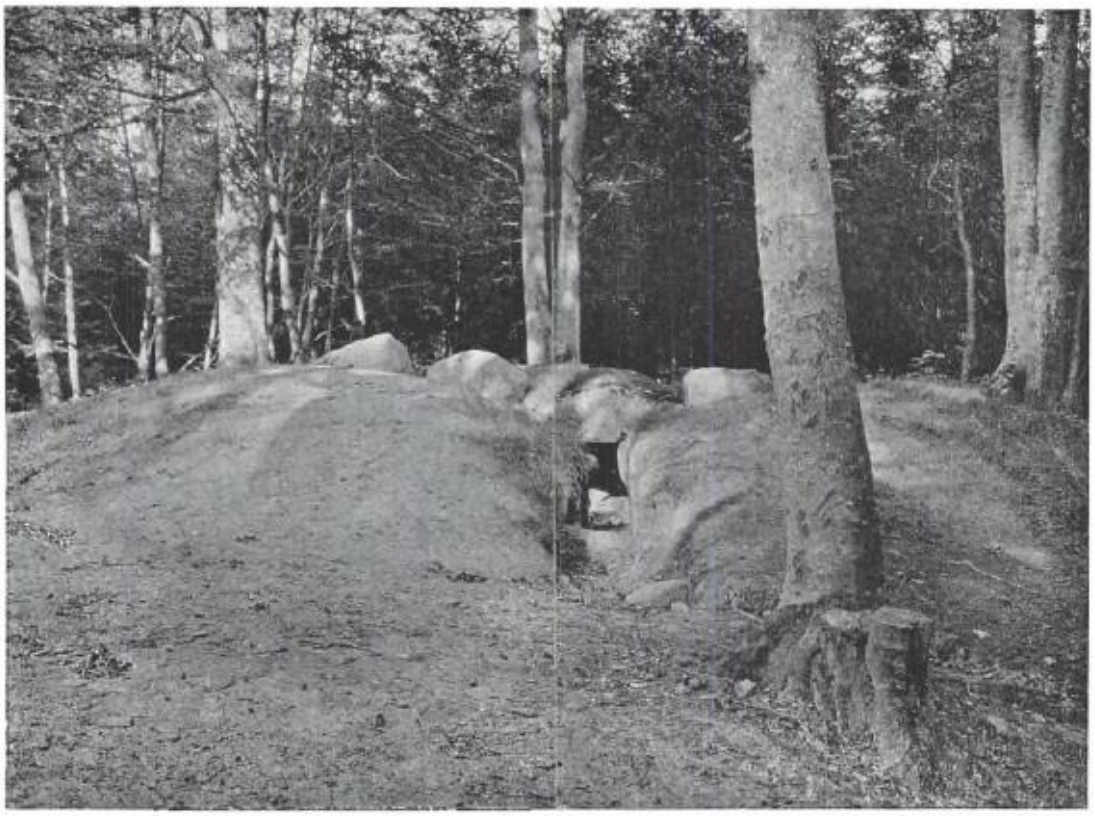

BOGØ. Den hærgede jættestue i Østerskov. (397)

BOGØ. Jættestuen i Østerskov. Den nedtrampede indgang til gravkammeret. (397)

BOGØ. Birke ved øens østerstrand. (394)

BOGØ. Typisk ældre Bogøhus ved vejen gennem Gammelby. (403)

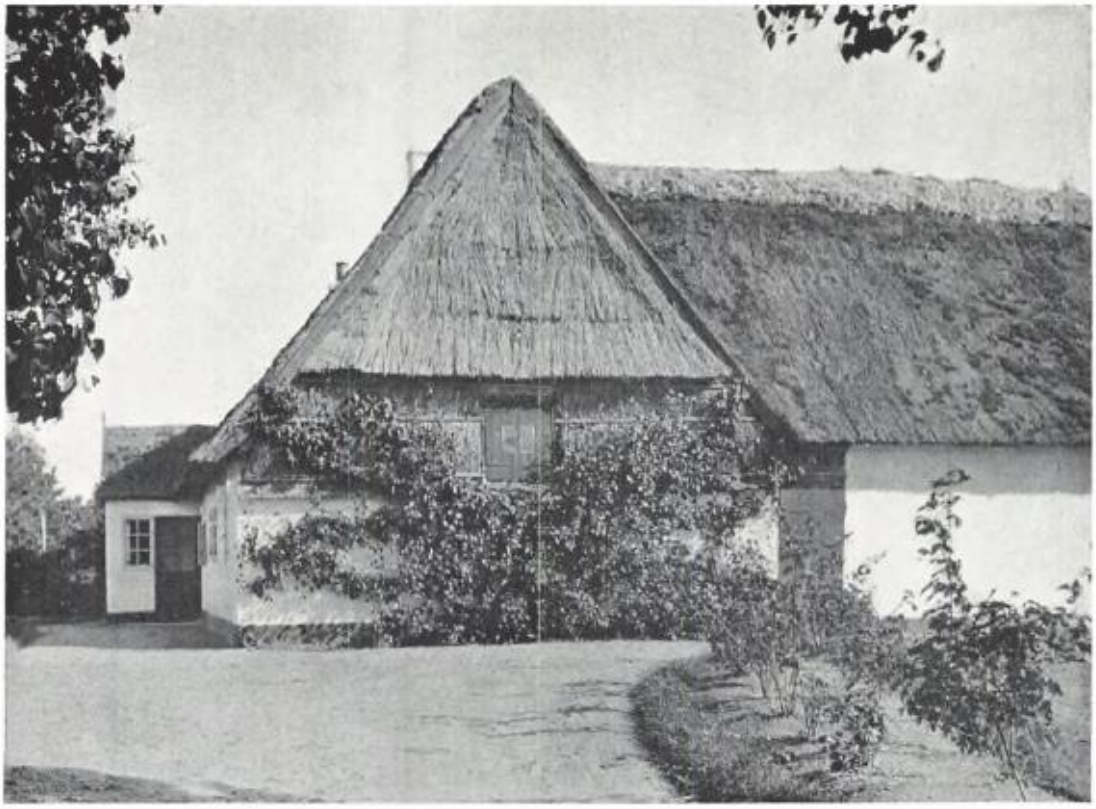

BOGØ. Stuehus af bondegård i Gammelby med ejendommelig tækning af gavlen. (403)

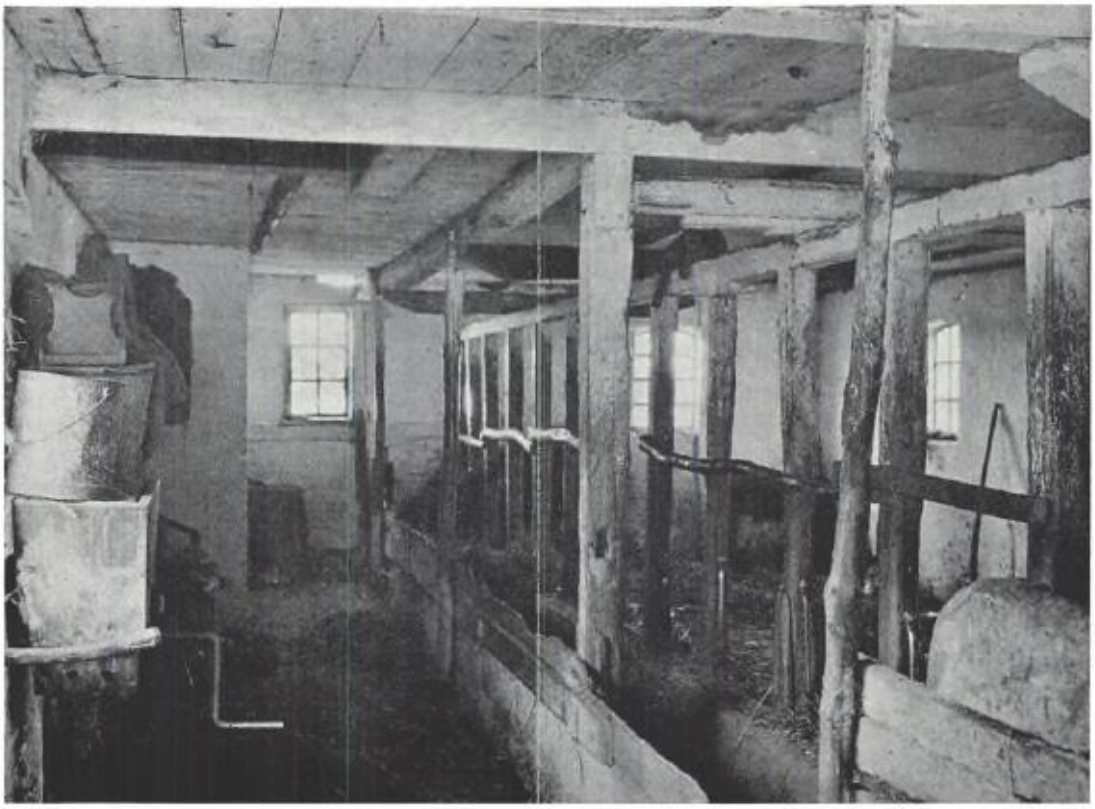

BOGØ. Stalden i den lille bondegård, opført 1855. (401)

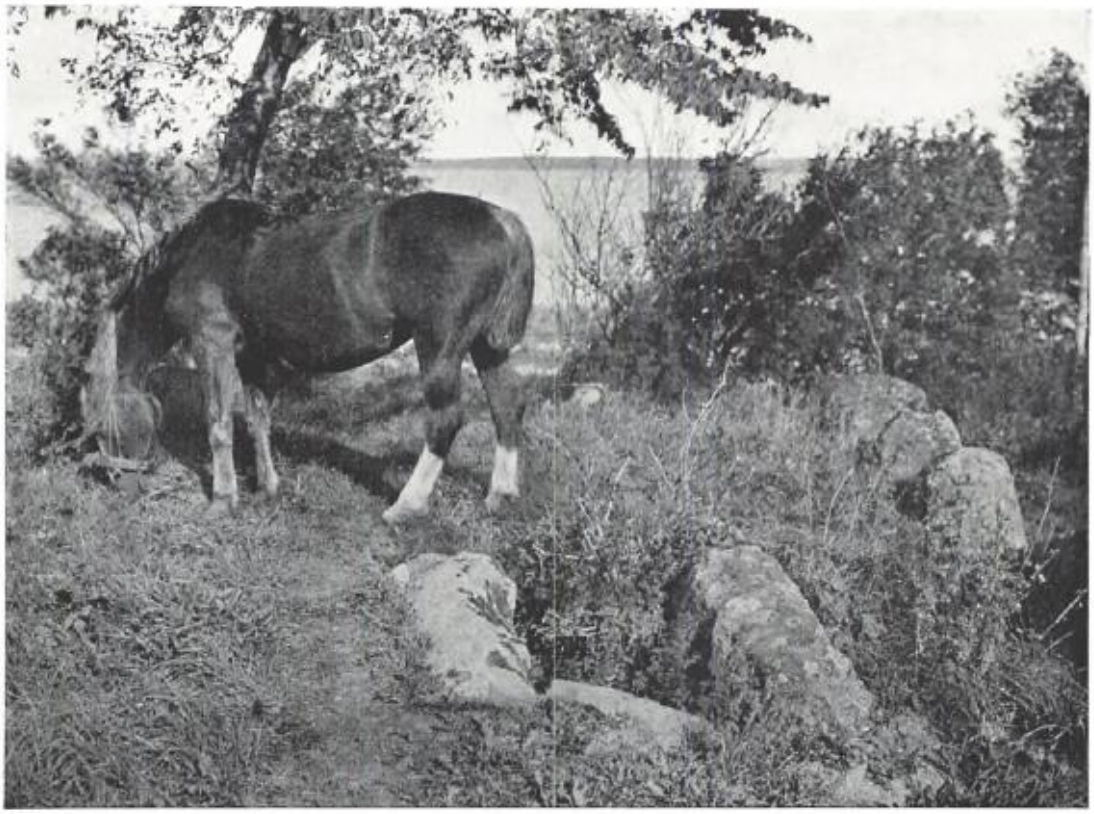

BOGØ. Hingsten græsser stolt på fædres grave. (400)

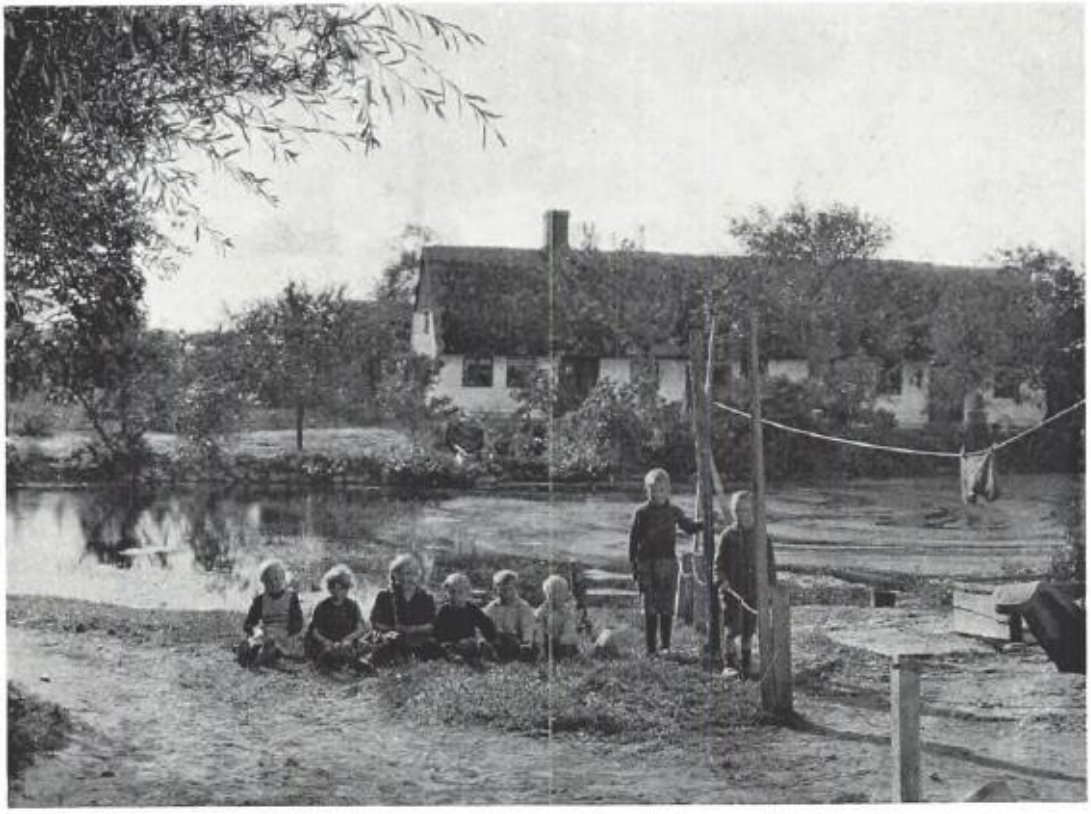

BOGØ. Gadekæret „Trappesen" i Gammelby. (404)

BOGØ. Nordøstlige hjørne af den store bondegård i Vesterskov med udbygget hestegang og mølle. (401)

BOGØ. Dyssekammeret på Johannes Klogs mark, set fra N. Ø. (399)

BOGØ. Faldefærdige huse i Gammelby. (404)

BOGØ. Smedens hus i Gammelby med typisk stendige fra før udskiftningen. (404)

BOGØ. Gårdspladsen i den lille bondegård, opført 1855. Længst til venstre køkkendøren; til højre for denne stalddøren. (401)